

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНИМ ГРУПАМ ПРОТИВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто питання щодо вдосконалення тактико-спеціальної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України для ефективної протидії диверсійно-розвідувальним групам в умовах воєнного стану. На основі аналізу міжнародного гуманітарного права та національного законодавства розкрито ієрархічну структуру ворожих формувань, а також систематизовано переліки об'єктів, що підлягають захисту або можуть бути цілями під час конфлікту. Вивчення військових доктрин США та Німеччини дало змогу адаптувати міжнародний досвід ведення оборонного бою, орієнтований на виснаження противника та створення умов для контрнаступу. Особливу увагу приділено ідентифікації російських диверсійно-розвідувальних груп за ознаками розвідувальної діяльності, прихованої дестабілізації суспільно-політичної обстановки та інформаційної дискредитації органів державної влади.

Деталізовано тактичні прийоми контрдиверсійної боротьби в прикордонних районах, зокрема досвід застосування засідок силами безпеки й оборони України. Наукова новизна полягає у розробленні та обґрунтуванні моделі диверсійного захисту для впровадження в освітній процес закладів вищої освіти МВС України. Запропонована модель передбачає комплексну двоетапну систему підготовки, що інтегрує командно-штабні навчання з тактико-спеціальними тренуваннями та практичним залученням курсантів до охорони громадської безпеки в прикордонних населених пунктах. Такий підхід забезпечує формування у майбутніх офіцерів стійких навичок нейтралізації диверсійних загроз та ефективної взаємодії в бойових умовах.

Ключові слова: *Національна гвардія України, диверсійно-розвідувальні групи, збройні конфлікти, розвідувальна діяльність, тактичні прийоми, прикордонний район, диверсійний захист, заклади вищої освіти, командно-штабні навчання, тактико-спеціальні тренування, громадська безпека.*

Постановка проблеми. Сучасний етап військової агресії росії відзначається екстенсивним розширенням зони диверсійно-терористичної діяльності, що обумовлено, зокрема, тисячокілометровою лінією фронту та місяцями позиційних боїв. Додатковим джерелом напруження є мілітаризація північного кордону України, що проявляється у зосередженні військ республіки білорусь, проведенні ними великомасштабних навчань із бойовими стрільбами, а також у функціонуванні баз для підготовки нелегальних військових формувань (як-от приватна військова компанія «Вагнер»). Така ситуація змушує військове командування України залучати додаткові ресурси для стримування потенційної загрози та інтенсифікації розвідки. Як наслідок, під час дії правового режиму воєнного стану функціональна роль підрозділів Національної гвардії України (НГУ) полягає у такому: вони активно долучаються до оборони держави, територіальної оборони та забезпечення всіх необхідних заходів, передбачених режимом воєнного стану, у відповідь на загрозу суверенітету й цілісності України.

До функціональних обов'язків підрозділів Національної гвардії України, встановлених на період воєнного стану, належить участь у самостійних і спільних заходах зі Збройними Силами України, Прикордонною службою, Держспецтрансслужбою та Службою безпеки України, спрямованих на протидію диверсійно-розвідувальним силам (ДРС) агресора й незаконним воєнізованим чи збройним формуванням. Крім того, підрозділи Національної гвардії України долучаються до оборони України шляхом безпосереднього ведення бойових дій, що здійснюється за рішенням військового командування, відповідно до вимог Закону України «Про оборону України» [1].

Національна гвардія України як військово-формувальна з правоохоронними функціями призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян відіграє важливу роль у забезпеченні боротьби з диверсійно-розвідувальними групами на території України [1]. Однак питання організації, взаємодії та залучення сил і засобів НГУ до боротьби з ДРС в умовах воєнного стану потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання координації та взаємодії різних суб'єктів правоохоронної діяльності під час проведення заходів із протидії диверсійно-розвідувальним групам агресора є предметом уваги значної кількості науковців. Серед дослідників, які приділяли увагу цій

проблематиці, можна виокремити О. Глузданя, В. Городнова, Ю. Івашкова, Р. Каратаєва, В. Кириленка, В. Курнікова та Б. Олексієнка. Крім того, окрема група науковців, зокрема С. Москаленко, Р. Каложний, В. Камінський, І. Сопілко, Г. Спіцина та І. Шинкаренко, зосередилася на методологічному аспекті – вивченні проблеми ранжування ступеня важливості ключових ознак протиправної діяльності незаконних збройних формувань та створенні їхньої ієрархічної послідовності з використанням таксономічного методу аналізу.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, у яких досліджувалася взаємодія правоохоронних органів у протидії ДРГ, наявні публікації вибірково торкаються правових та психологічних аспектів цієї діяльності в умовах воєнного стану. З огляду на це, виникла потреба у комплексному дослідженні боротьби з незаконними збройними формуваннями та ДРГ країни-агресора, яке б охоплювало не лише правову науку, а й практичні знання із загальновійськової тактики й тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів НГУ.

Метою статті є формулювання пріоритетних напрямів для підвищення рівня тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Це вдосконалення має підвищити їхню ефективність у боротьбі з незаконними збройними формуваннями та у протидії диверсійно-розвідувальним групам ворога.

Для досягнення поставленої мети перед дослідженням визначено такі завдання.

1. Установлення правових, психологічних та організаційних засад протидії діяльності ДРГ суб'єктами правоохоронної сфери як в Україні, так і з урахуванням міжнародного досвіду.

2. Вивчення критеріїв оцінювання прогнозованого рівня вразливості розвідуваних об'єктів до впливу ДРГ, а також розроблення ефективних інструментів для ідентифікації та нейтралізації цих груп.

3. Аналіз чинників, які визначають результативність пошукових заходів, спрямованих на протидію ДРГ, що здійснюються спільно з іншими взаємодіючими підрозділами у межах територіальних громад, розташованих у зонах ведення бойових дій.

Для виконання поставлених завдань у праці застосовано комплекс наукових методів: на теоретичному рівні використано аналіз, систематизацію та узагальнення нормативно-правових актів і наукових джерел для визначення правових засад протидії незаконним збройними формуванням, а також компаративний аналіз для вивчення зарубіжного досвіду організації військових підрозділів, які борються з цими формуваннями; на емпіричному рівні використовувалися спостереження, бесіди та анкетування з метою оцінки рівня професійної готовності підрозділів Національної гвардії України до виявлення та знешкодження ворожих диверсійно-розвідувальних груп.

Виклад основного матеріалу. Лише протягом першого місяця повномасштабного вторгнення росії правоохоронні органи України продемонстрували високу ефективність у протидії ворожій діяльності. Зокрема, було затримано понад 370 осіб, причетних до діяльності диверсійно-розвідувальних груп. Характерною особливістю цієї діяльності було використання затриманими військової форми підрозділів українських сил безпеки й оборони з метою маскування. Крім того, вдалося викрити значну кількість агентів російських спеціальних служб, а також припинити діяльність транснаціональних каналів, через які здійснювалося вербування найманців для участі у збройних силах країни-агресора. Російські окупаційні сили продовжують цілеспрямовано тероризувати прикордонні регіони України, зокрема Чернігівську, Сумську, Харківську та Запорізьку області. Діяльність диверсійно-розвідувальних груп становить безпосередню загрозу для цивільного населення, оскільки ворог вдається до нападів із засідок на будь-які транспортні засоби, що є грубим порушенням норм і звичаїв ведення війни. До того ж на півдні, зокрема в Херсонській області на правому березі Дніпра, противник регулярно використовує ДРГ на човнах з метою розвідки. Основними завданнями цих груп є руйнування цивільної інфраструктури, поширення дезінформації (фейків), а також виявлення точного розташування українських сил безпеки й оборони для подальшого коригування артилерійського вогню, атак дронами чи ракетних ударів.

Для забезпечення ефективності контрдиверсійних заходів є необхідним вивчення історичного контексту появи спеціалізованих загонів. Хоча найперші згадки про розвідувально-диверсійну діяльність належать до стародавнього світу, як-от розвідувальні загопи центуріонів у Римській імперії чи спеціалізовані підрозділи гоплітів у Греції, ця діяльність тоді мала лише зародковий характер. Уже в період Гетьманщини спеціальні загопи козаків виконували суто диверсійні функції, проводячи рейди в тилу ворога для нанесення значної шкоди його укріпленням об'єктам, водночас вони завжди уникали відкритих бойових зіткнень. Принципи ведення діяльності ДРГ зазнали кардинальних змін у ХХ ст., особливо під час Першої світової війни внаслідок переходу до позиційного ведення бойових дій [11].

Аналіз наукових джерел дає можливість висновити, що диверсійно-розвідувальна група являє собою маневрений підрозділ спеціального призначення. Такі формування входять до складу сухопутних або військово-морських сил і зазвичай налічують від 2 до 10 осіб. Диверсійно-розвідувальні групи застосовують як у передвоєнний період, так і під час військового конфлікту (воєнний час), а їхньою основною метою є проведення розвідки та диверсійних заходів у глибокому тилу противника.

Визначальні характеристики диверсійно-розвідувальних груп мають низку відмінних ознак.

1. *Рухливість (мобільність)*. Завдяки своїй невеликій чисельності групи можуть швидко переміщуватися та долати значні відстані, забезпечуючи оперативність дій.

2. *Грунтовна підготовка*. Члени ДРГ проходять комплексне та спеціалізоване навчання, що охоплює мінно-підривну справу, вогневу, фізичну, психологічну, медичну, інженерну, а також, за необхідності, парашутно-десантну, підводну чи альпіністську підготовку.

3. *Автономність (скритність)*. Групи володіють здатністю діяти приховано та незалежно на ворожій території протягом тривалого часу, мінімізуючи зовнішню підтримку.

4. *Спеціалізоване оснащення*. Учасники використовують нестандартне спорядження, намагаючись уникати застосування зброї загального військового призначення.

5. *Високий ризик та статус*. У випадку викриття чи захоплення бійців їхнє командування украй рідко вживає заходів для звільнення чи порятунку. Це пов'язано з високим ризиком подальшого вербування захоплених фахівців армією противника, що робить участь у ДРГ надзвичайно ризикованою формою діяльності [4].

Діяльність диверсійно-розвідувальних груп регламентується низкою положень міжнародного та військового права. Згідно з цими нормами проведення диверсійних заходів є правомірним лише за умови, що держави-супротивники офіційно визнають факт перебування у стані війни.

Відповідно до положень міжнародного гуманітарного права диверсійно-розвідувальні групи мають право завдавати шкоди виключно військовим об'єктам противника. До переліку таких законних цілей входять:

- особовий склад ворожих збройних сил;
- споруди стратегічного призначення (наприклад, командні пункти, вузли зв'язку);
- військова техніка та озброєння;
- диверсійно-розвідувальні групи противника;
- об'єкти, які належать до військово-промислового комплексу (фабрики, склади, що забезпечують ведення війни).

Важливо підкреслити, що наведений перелік цілей є вичерпним (винятковим). Будь-яке завдання шкоди іншим об'єктам, що не входять до цього списку, згідно з міжнародним правом розцінюватиметься як воєнний злочин [12].

Відповідно до положень Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (від 8 червня 1977 р.), що регулює захист жертв міжнародних збройних конфліктів, встановлено категоричну заборону на перетворення цивільних об'єктів на цілі для нападу або застосування до них примусових заходів. До того ж цей Протокол суворо забороняє будь-які дії, спрямовані на знищення, пошкодження чи виведення з ладу об'єктів, життєво необхідних для виживання цивільного населення, а саме: запасів продовольства, сільськогосподарських угідь, худоби, джерел питної води та іригаційних систем. Це обмеження діє для запобігання використанню таких ресурсів як засоби підтримання існування або для штучного провокування голоду серед цивільних осіб, примусу їх до евакуації чи досягнення будь-якої іншої мети.

Здійснення диверсійних заходів є категорично забороненим щодо таких категорій об'єктів та осіб:

- а) мирне (цивільне) населення;
- б) медичні об'єкти та транспортні засоби, що використовуються для медичних цілей (включно з військовими медичними установами та транспортом);
- в) установи, що належать до Міжнародного товариства Червоного Хреста (або Червоного Півмісяця);
- г) об'єкти, що мають цивільне та гуманітарне призначення.

Правила ведення бойових дій вимагають, щоб учасники диверсійно-розвідувальних груп під час виконання своїх завдань обов'язково використовували формений одяг із чіткими відмітними знаками своєї держави. Якщо ж ця вимога порушується (тобто вони діють без розпізнавальних знаків), їхня діяльність може бути кваліфікована як така, що має ознаки тероризму [5].

Національна гвардія України у контексті оборони держави базується на Конституції України, а також на Законах України «Про оборону України», «Про Національну гвардію України», «Про

основи національного спротиву» та Стратегії воєнної безпеки України. Ці нормативно-правові акти встановлюють організаційні та правові засади національного спротиву, окреслюючи порядок його підготовки, уведення в дію та ведення, а також визначають конкретні завдання і повноваження як сил безпеки й оборони, так і всіх суб'єктів, відповідальних за цей процес [1].

Друга світова війна значно вплинула на формування військових доктрин провідних світових держав, які почали орієнтуватися на ведення бойових дій з метою повного знищення країни-противника. Однак розпад Радянського Союзу призвів до скорочення загального військово-економічного потенціалу. Це викликало зміну стратегічного вектора на вдосконалення високоточного озброєння. Наочним підтвердженням такої еволюції є військові операції, які проводилися на початку ХХІ ст., що характеризувалися масованим використанням саме високоточної зброї.

З урахуванням встановлених ознак та видів діяльності диверсійно-розвідувальних груп виникає потреба у визначенні організаційних особливостей основ ведення оборонного бою підрозділами сухопутних військ провідних країн. Зокрема, критично важливим є аналіз досвіду Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) та Сполучених Штатів Америки (США).

Відповідно до військових доктрин згаданих країн (ФРН та США) основною метою оборонної операції є нейтралізація наступальних зусиль противника. Це досягається шляхом завдання ворожим силам максимально можливих втрат в особовому складі та бойовій техніці. Кінцевий тактичний результат оборони – виграш часу, необхідного для перегрупування та концентрації власних військ на найвигіднішому напрямку з подальшою метою переходу до наступу.

Військові статути США передбачають кілька методів ведення оборонних дій, серед яких позиційна оборона, що використовується для утримання конкретних ділянок веденням вогню зі стаціонарних позицій, та мобільна оборона, яка вимагає послідовного утримання тимчасових позицій з одночасним проведенням контратак у визначених районах перед головною лінією. Структурно оборона організована навколо трьох ключових елементів: смуги забезпечення, основного району оборони та тилового району оборони.

Смуга забезпечення – це ділянка місцевості, яка має глибину від 15 км до 70 км і розташовується перед передовими позиціями оборони. Вона обладнується інженерними спорудами та силами прикриття (стримування) під час організованої оборони або планового відходу. Основне завдання сил прикриття у цій смузі полягає в тому, щоб сповільнити темп наступу противника, визначити пріоритетні напрямки його головних ударів, а також увести ворога в оману щодо фактичного розташування основних сил опору.

Основний район оборони розміщується між смугою забезпечення (переднім краєм) і тилувим районом. Його ключове призначення полягає у розгортанні та веденні дій основними силами стримування. Під час організації цього району особлива увага приділяється створенню ефективної системи загороджень, фундаментом якої є мінно-вибухові загородження.

Військові доктрини США та ФРН мають власні класифікації мінно-вибухових загороджень (МВЗ): армія США розрізняє загороджувальні, стримувальні, блокувальні та такі, що турбують, типи МВЗ, тоді як армія ФРН виокремлює оборонні, захисні, оманні та такі, що турбують. При цьому оборонні мінні поля мають на меті затримати ворога, захисні створюються для прикриття позицій від раптових атак, а ті, що турбують, встановлюються в тилу для обмеження маневру та дезорганізації діяльності противника у важливих зонах [8].

Тиловий район оборони розміщується безпосередньо за тиловою межею основного району оборони. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні простору для дислокації резервних підрозділів, а також тилових підрозділів і адміністративних служб. Такий структурний елемент оборони є типовим для військових з'єднань, починаючи від рівня бригади й вище.

В Україні функціонал протидії диверсійно-розвідувальним групам покладено на суб'єктів правоохоронної діяльності, які використовують комплекс заходів, що містить різні види розвідки, оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність, а також постійну оцінку змінної оперативної обстановки [7].

Об'єктами, що становлять потенційний інтерес для диверсійно-розвідувальних груп, є широкий спектр військових і цивільно-стратегічних цілей, включно зі стратегічними об'єктами, комунікаціями та шляхами сполучення. До цієї категорії входять райони дислокації військ, об'єкти військової інфраструктури, позиційні райони ракетних військ і протиповітряної оборони, а також місця розгортання командних пунктів, бази зберігання озброєння, техніки та матеріально-технічних засобів. Крім того, цілями можуть бути центральні органи виконавчої влади та територіальні центри комплектування і соціальної підтримки.

Ознаки причетності особи до диверсійно-розвідувальної групи охоплюють комплекс дій, спрямованих на підрив безпеки: це ведення розвідувальної діяльності (зокрема, виявлення технічних засобів спостереження, маяків і тривале спостереження за військовими/прикордонними об'єктами), дестабілізація обстановки через вчинення кримінальних злочинів під виглядом побутових (вибухи, напади), інформаційні операції, що містять поширення неправдивих відомостей і дискредитацію влади через засоби масової інформації та особисте спілкування, а також мережева робота – пошук і фінансування спільників, маскуванню схованок і схронів із боєприпасами й спецзасобами [13].

Згідно з методикою, розробленою А. Мисиком та О. Андрушком у 2020 р., процес ідентифікації диверсійно-розвідувальних груп є структурованим і охоплює послідовне попереднє дослідження об'єктів, які підлягають захисту, після чого відбувається визначення імовірних загроз, що можуть походити від ДРГ, і завершується цей процес формуванням можливих сценаріїв дій диверсійно-розвідувальних груп [14].

З огляду на необхідність ефективного захисту, пропонується проаналізувати модель протидиверсійного захисту, що реалізується підрозділами Державної прикордонної служби України у взаємодії з Національною гвардією в межах контрольованого прикордонного району. Ця модель становить комплекс попередньо визначених оперативних-розшукових, режимних та розвідувально-пошукових заходів, а також практичних дій, спрямованих на захист населення прикордоння, органів місцевого самоврядування та забезпечення надійної охорони важливих об'єктів критичної інфраструктури.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні держава здійснила низку заходів для посилення захисту, оперативного реагування на загрози та запобігання пошкодженню чи знищенню об'єктів критичної інфраструктури [2]. Ці кроки містили коригування нормативно-правової бази, що регулює порядок реагування на надзвичайні ситуації для певних категорій критичних об'єктів. Зокрема, були внесені зміни до таких ключових урядових документів [15]:

1) Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури» (цей акт затвердив процедури формування переліку та внесення до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, а також регулює функціонування самого реєстру);

2) Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки» (нею затверджено Порядок ідентифікації та обліку об'єктів підвищеної небезпеки, а також ініційовано створення відповідного Державного електронного реєстру);

3) Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України» (цей документ заклав правову основу для створення центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, відповідального за захист критичної інфраструктури та забезпечення стійкості національної системи).

Під час здійснення розвідувально-пошукових заходів ключовим завданням є визначення імовірного розташування противника, його спостережних (командних) пунктів та вогневих засобів, а також ідентифікація демаскувальних ознак, що дає змогу коректно інтерпретувати зібрані дані. До таких ознак можуть належати витоптані місця, нові стежки, сліди транспорту, залишки багать чи свіжого ґрунту, проте важливо враховувати, що жодна з цих ознак окремо не є беззаперечним доказом присутності чи намірів противника, і лише їхня сукупність дає можливість сформулювати правильний висновок про положення та цілі об'єктів [6].

Для виконання розвідувально-пошукових завдань залучаються спеціальні формування – розвідувально-пошукові групи (РПГр). Чисельність особового складу, їхнє оснащення та комплектація визначаються відповідно до штатного розкладу підрозділу, але завжди мають бути організовані таким чином, щоб забезпечити максимальну автономність та високу мобільність групи при виконанні місії. Під час ведення пошуку важливі параметри, як-от щільність пошукової лінії та темп просування, залежать від низки чинників, зокрема характеру місцевості, чисельності та способів маскуванню членів диверсійно-розвідувальної групи, рівня професійної підготовки залученого особового складу, а також пори року і часу доби.

Пошукові операції можуть бути реалізовані кількома основними способами.

1. *Односторонній спосіб.* Застосовується двома пошуковими групами, які рухаються в одному напрямку в межах установлених для них смуг відповідальності.

2. *Паралельний пошук.* Виконується кількома розвідувально-пошуковими групами у суміжних районах. Взаємодія та координація між цими підрозділами здійснюється за допомогою радіозв'язку.

3. *Вибірковий пошук.* Застосовується тоді, коли пошукові дії проводяться у важкопрохідній місцевості або в умовах недостатньої кількості наявних сил і засобів.

4. *Зустрічний пошук*. Передбачає рух РПГр назустріч одна одній. Для запобігання випадкам «дружнього вогню» (Friendly Fire) обов'язково використовуються встановлені сигнали взаємного розпізнавання, а також чітко визначається максимальна глибина, до якої дозволено просуватися групам [5].

Проведення розвідувально-пошукових заходів вимагає дотримання низки обов'язкових правил підготовки та екіпірування особового складу. Зокрема, військовослужбовці, які беруть участь у пошуку, повинні бути забезпечені індивідуальними засобами захисту, мати запас сухих пайків мінімум на дві доби, необхідні оптичні прилади для спостереження, достатню кількість боєприпасів та засоби для надання першої медичної допомоги у разі поранення.

Для уникнення передчасного виявлення розвідувально-пошукових груп пошукові дії рекомендовано проводити методом «перекату». Наприклад, одна пошукова лінія займається оглядом певної ділянки місцевості, інша група забезпечує її вогневе прикриття. Відстань між цими рубежами повинна коригуватися відповідно до особливостей рельєфу і зазвичай може становити від 25 м до 30 м. Крім того, під час виконання розвідувально-пошукових завдань обов'язково слід ураховувати високий ризик виявлення вибухонебезпечних предметів (зокрема, мін-пасток і розтяжок) [5].

У разі виявлення підозрілих предметів, якщо бракує відповідних навичок їхнього знешкодження, категорично забороняються такі дії:

а) будь-який вплив: не можна піддавати предмети механічному, тепловому (термічному), звуковому (акустичному), світловому чи будь-якому іншому фізичному впливу;

б) самостійний огляд: категорично заборонено самостійно відчиняти, перевіряти або оглядати підозрілі контейнери (сумки, коробки, валізи тощо);

в) спроби знешкодження: забороняється намагатися власноруч знешкодити чи деактивувати вибухонебезпечні або підозрілі предмети;

г) використання відкритого вогню та приладів: не можна використовувати поблизу підозрілого об'єкта відкрите полум'я, електронагрівальні прилади або палити;

д) використання засобів зв'язку: заборонено користуватися поруч із предметами радіопередавальних пристроїв, зокрема мобільними телефонами та іншими засобами радіозв'язку, оскільки радіосигнал може спричинити детонацію;

е) фізичний контакт: категорично забороняється торкатися вибухонебезпечних чи підозрілих предметів, переміщувати їх, зрушувати з місця або здійснювати будь-які маніпуляції [16].

Найдієвішим методом у контексті контрдиверсійних операцій вважається засідка. Вона застосовується для вирішення таких завдань, як знищення або захоплення зв'язкових, розвідників, невеликих груп противника, груп забезпечення (постачання), пунктів управління, а також для захоплення полонених і зразків озброєння. Засідка визначається як спеціальні дії підрозділу, що передбачають його приховане розташування на ймовірному маршруті руху противника. Головна мета таких дій – зменшення бойового потенціалу ворога шляхом його повного знищення, захоплення в полон особового складу, а також захоплення зразків озброєння і військової техніки.

У військовій практиці виділяють численні різновиди засідок, які адаптуються до конкретних оперативних завдань, зокрема: подвійна засідка, заманювальна засідка, очікувальна засідка, засідка-приманка та засідка-наліт; крім того, застосовують засідку-спрут, яка використовується для дій навколо населеного пункту, ближню і дальню засідки, а також атаку-засідку, сутність якої полягає в тому, що основні сили підрозділу здійснюють демонстративну атаку на місце дислокації ворога, тоді як менша частина сил організовує засідку на шляху його ймовірного відступу [10].

Ближня засідка має низку специфічних особливостей, що визначають її тактичне застосування.

1. Основна мета – вона проводиться з наміром повного знищення ворожого підрозділу.

2. Співвідношення сил – її виконання вважається недоцільним, якщо чисельність особового складу, задіяного у засідці, є меншою, ніж чисельність атакованого ворожого загону.

3. Дистанція ведення бою – засідка організовується на відстані, яка не перевищує радіуса кидка ручної наступальної або світло-шумової гранати, що підкреслює її ближній характер.

4. Забезпечення – засідка обов'язково спирається на використання інженерних загороджень, розташованих на протилежному боці зони вогневого ураження, для обмеження маневру противника.

До складу підрозділу, який виконує ближню засідку, традиційно входять три основні функціональні групи: група безпеки, група підтримки, штурмова команда [9].

Контроль за діями підрозділу під час облаштування ближньої засідки здійснюється безпосередньо командиром, при цьому загін зобов'язаний утримувати зайняту очікувальну позицію до моменту отримання команди «Час» (сигнал для повернення на вихідний рубіж), команди «Не відкривати вогонь» (для пропуску значних сил противника) або ж до моменту передчасного виявлення групи

ворожими силами. При цьому однією з найпоширеніших тактичних помилок під час виконання ближньої засідки є затримка з відкриттям вогню після першого пострілу, оскільки така пауза надає військовослужбовцям противника критично необхідний час для адекватної реакції на загрозу, знижуючи ефективність операції.

Мета дальньої засідки полягає переважно у виснаженні сил противника та нанесенні йому шкоди, тоді як повне знищення цілі або збір оперативної інформації не є пріоритетними завданнями. Серед її ключових особливостей – можливість проведення меншими, відносно ворога, силами та розташування поза радіусом кидка ручної гранати, а до складу групи входять спеціалізовані група «мисливець-убивця», група забезпечення та група вогневої підтримки, при цьому обов'язковим елементом планування є розроблення швидких груп відходу.

Відкриття вогню під час такої засідки відбувається виключно за відповідним наказом командира або у відповідь на випереджувальний вогонь противника. Це підкреслює її контрольований характер, на відміну від ближньої засідки, де основна увага приділяється максимальній концентрації вогню для повного знищення цілі.

Залучення підрозділу до проведення дальньої засідки сприяє підвищенню шансів на виявлення противника та водночас знижує ризик отримання поранень особовим складом. Проте важливо брати до уваги, що на великих відстанях сили ворога активно застосовуватимуть заходи, спрямовані на виявлення бійців, які організували засідку, і спробують здійснити захід їм у тил.

Якщо підрозділ потрапляє в ближню засідку, необхідно негайно зайняти укриття і, не гаючи часу, відкрити інтенсивний вогонь у відповідь по позиціях засідки з максимальним темпом стрільби. Далі слід застосувати осколкові й димові гранати у напрямку противника та здійснити контратаку на ворожий загін. У такому ближньому стрілецькому бою швидкість, сміливість і рішучість є вирішальними чинниками для виживання. Тим часом група, яка не опинилася в зоні безпосереднього ураження, повинна швидко ідентифікувати позицію засідки, вести по ній вогонь на придушення, а потім перенести вогонь, забезпечуючи вогневу підтримку атакуючій групі.

У разі потрапляння пошуково-розвідувальної групи в дальню засідку особовий склад повинен діяти за таким алгоритмом.

1. Група в зоні ураження. Необхідно негайно відкрити вогонь у відповідь, швидко зайняти укриття і продовжувати вести інтенсивний вогонь у напрямку ворожих позицій. Метою є виведення з ладу ключових вогневих точок противника та дезорганізація його особового складу, що дасть змогу зірвати плани засідки.

2. Група поза зоною ураження. Ця частина групи має приховано пересуватися, максимально використовуючи рельєф місцевості, з метою виходу у фланг ворога і подальшої атаки позицій, з яких ведеться засідка.

3. Командування. За наявності такої можливості командир підрозділу або передовий дозорний повинен викликати вогневу підтримку, зокрема вогонь артилерії або авіації.

На виконання дослідницьких завдань у Харківському національному університеті внутрішніх справ (ХНУВС) були проведені тактико-спеціальні навчання. Згідно з наказом ХНУВС № 600 від 12 вересня 2024 р. ці заходи для курсантів 2–4-х курсів (факультетів № 1–4) відбувалися з 18 по 22 вересня 2024 р. у місцях дислокації університету (міста Вінниця та Кам'янець-Подільський) під керівництвом кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3. У навчанні взяли участь близько 1375 курсантів.

Навчання охоплювали такі ключові напрями.

Вогнева підготовка. Проводилися заняття з вивчення конструкції та принципу дії стрілецької зброї, протитанкових засобів ураження, гранатометів загального призначення, а також ручних гранат. Практично відпрацьовувалися принципи та правила ведення вогню з автомата АКМ калібра 7,62 мм із різних положень (стоячи, з коліна та лежачи).

Ідентифікація вибухонебезпечних предметів (ВНП). Учасники вивчали методи ідентифікації ВНП, тактику пересування замінованою лісистою місцевістю, заходи безпеки у випадку виявлення небезпечних об'єктів. Окремо відпрацьовувався алгоритм дій підрозділу у разі викриття мінування або розтяжок.

Тактична медицина. Відбувалося удосконалення навичок зупинки масивної кровотечі, відпрацювання алгоритму самопомоги та надання допомоги пораненому безпосередньо в зоні бойових дій (під прямим вогнем). Навчалися способів переміщення постраждалого в безпечне місце та проведення первинного огляду відповідно до протоколу MARCH.

Військова інженерія. Напрямок містив вибір місць, обладнання позицій і будівництво фортифікаційних споруд, визначення секторів для ведення вогню. Відпрацьовувалося маскування

власних позицій з урахуванням сучасних можливостей ворожої аеророзвідки, а також проводилася розвідка з використанням безпілотних літальних апаратів (БпЛА). Додатково тренувалися дії особового складу за сигналом «Повітряна тривога», під час загрози мінометного/артилерійського обстрілу та у разі нападу.

Радіаційна, хімічна, біологічна безпека. Курсанти відпрацьовували нормативи цивільного захисту, зокрема швидке одягання засобів захисту органів дихання та шкіри, а також заміну фільтрувальних елементів. Тренували пересування у засобах індивідуального захисту та особливості ведення вогневого контакту в повному екіпіруванні.

Другий етап тактико-спеціальних навчань відбувся 10 листопада 2024 р. Його організував науково-педагогічний склад кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 спільно з військовою частиною № 3008 Національної гвардії України. У ньому взяли участь близько 50 курсантів 1–3 курсів (факультетів № 2 і 3) – членів науково-практичних гуртків «СФП» та ТСП «ЩИТ».

Ключовим елементом цього етапу став поліцейський квест із пошуку озброєних злочинців, під час якого відпрацьовувалися такі практичні навички: бойові шикування, тактика пересування малих груп, оперативно-тактичні маневри, вихід із засідки, створення засідки, тактика атаки, захисту та рейду.

Особлива увага приділялася супроводу підрозділу розрахунком БпЛА, до завдань якого входило:

- розвідка місцевості та прокладення оптимального маршруту для групи;
- огляд потенційно небезпечних зон, включно з місцями можливого облаштування засідок;
- оперативний супровід та моніторинг групи під час руху;
- коригування дій підрозділу безпосередньо під час вогневого контакту;
- відпрацювання маскуванню від ворожих безпілотних літальних апаратів, а також виявлення замаскованого противника силами власного розрахунку БпЛА.

Проведена робота стала теоретичною основою для розроблення моделі протидії ДРГ противника для підрозділів з правоохоронними функціями в умовах воєнного стану. Ця модель містить такі ключові елементи:

- а) створення досьє об'єкта – аналіз об'єкта з метою визначення ймовірного ступеня нападу з боку ДРГ;
- б) проведення командно-штабних навчань – організація цільових тренувань для керівного складу суб'єктів правоохоронної діяльності з питань протидії ДРГ, що сприяє ефективній взаємодії;
- в) етапність тактико-спеціальних навчань – проведення практичних тренувань у два етапи для поглибленого відпрацювання навичок;
- г) залучення курсантів – залучення курсантів закладів вищої освіти МВС зі специфічними умовами навчання до забезпечення публічної безпеки та порядку в прикордонних областях.

Висновки

Упровадження ефективних тактичних методик контрдиверсійної боротьби в освітній процес закладів зі специфічними умовами підготовки є стратегічно важливим кроком для формування професійної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Системне засвоєння цих прийомів забезпечує необхідний комплекс теоретичних знань та практичних навичок, що дає змогу військовослужбовцям ефективно протидіяти диверсійно-розвідувальним силам у складних умовах. Кінцевою метою такої підготовки є підсилення стійкості правоохоронної системи, здатної адекватно реагувати на гібридні загрози, що вимагає високої компетентності у сфері спеціальних операцій.

Практична реалізація цієї моделі протидії критично важлива для вирішення низки подальших завдань, що стосуються безпеки держави: від навчання цивільного населення методам ідентифікації членів ДРГ та забезпечення належної правової кваліфікації їхньої злочинної діяльності до розроблення уніфікованих методичних рекомендацій. Ці рекомендації повинні чітко регламентувати координацію та взаємодію між усіма суб'єктами сектору безпеки й оборони України як під час активних бойових дій (воєнного стану), так і в період повоєнної стабілізації.

Перелік джерел посилання

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-XII. URL: <http://surl.li/qqjja> (дата звернення: 17.10.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

3. Дручек О. В., Волуйко О. М., Вакаров В. В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2024.43-51>.

4. Боротьба з незаконними збройними формуваннями під час ведення стабілізаційних дій військ : навч. посіб. / І. Польцев та ін. Львів : НА СВ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, 2022. 219 с.

5. Військова розвідка : навч. посіб. / упоряд.: Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарев, І. О. Луценко ; за ред. В. Б. Добровольського. Київ : Київський університет, 2016. 335 с.

6. Єрмаков В. О., Черняєв С. І., Вінник В. І. Розвідувальна підготовка. Частина II. Основи організації і ведення розвідки підрозділами : навч. посіб. Житомир : ЖВІ НАУ, 2010. 116 с.

7. Загальна тактика. Частина 1 : навч. посіб. / С. Т. Полторак та ін. Харків : ХУПС, 2012. 288 с.

8. Зелений В. І. Загальна тактика : підручник. Київ : Паливода А. В., 2011. 250 с.

9. Ларсен К. Тактика легкої піхоти для малих підрозділів / пер. з англ. А. Пилипенко та ін. Київ : Наш Формат, 2022. 328 с.

10. Пичугін М. Ф., Єрмаков В. О., Черняєв С. І. Розвідувальна підготовка. Частина I. Основи військової розвідки: навч. посіб. Житомир: ЖВІРЕ, 2006.

11. До питань виховання психологічної стійкості майбутніх офіцерів поліції в умовах воєнного стану в процесі фахової підготовки / І. Ковальов та ін. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 12 (12). С. 128–138. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-12\(12\)-128-137](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-12(12)-128-137).

12. Шинкаренко І., Подзолкова Т. Правові та методологічні проблеми щодо виявлення членів російських диверсійно-розвідувальних груп під час воєнного вторгнення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 21–28. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-21-28>.

13. Снегірьов Д. Як розпізнати і знешкодити російську ДРГ: ключові ознаки диверсантів та що робити у разі зустрічі з ними. *CHAS.NEWS*. URL: <https://surl.li/vuadpy> (дата звернення: 12.01.2026).

14. Мисик А., Андрушко О. Модель ідентифікації диверсійно-розвідувальної групи при спробі перетину державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. 2020. № 2 (83). С. 190–203. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v83i2.567>.

15. Кузьменко Ю. В., Коропатов О. М., Думанський Р. В. Адміністративно-правове забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури України під час воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 27. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.27.08>.

16. Ясько В. А., Осадчий О. М., Ясько О. В. Саморобні вибухові пристрої та боротьба з ними. Частина 1. Дії підрозділів в умовах застосування саморобних вибухових пристроїв: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2015. 180 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2026 р.

Прийнято до друку після рецензування 18.02.2026 р.

Дата публікації 29.05.2026 р.

UDC 355.4

О. Prozvaniuk

PROBLEMS AND DIRECTIONS FOR IMPROVING TACTICAL-SPECIAL TRAINING OF NATIONAL GUARD OF UKRAINE UNITS IN COUNTERING ENEMY RECONNAISSANCE AND SABOTAGE GROUPS UNDER MARTIAL LAW

The study is devoted to identifying optimal ways to enhance the level of tactical and special training of servicemen of the National Guard of Ukraine, which is critically important for effective counteraction against sabotage and reconnaissance groups under conditions of martial law, particularly in border areas and zones of active hostilities. The article also emphasizes the expansion of the official powers of servicemen of the National Guard of Ukraine during this period, which include joint actions aimed at neutralizing enemy sabotage and reconnaissance groups, as well as illegal paramilitary or armed formations operating in violation of Ukrainian legislation.

To achieve the research objective, an in-depth analysis of international legal instruments and national regulatory acts governing the use of sabotage and reconnaissance groups in armed conflicts was conducted. The paper provides a detailed examination of the nature and structure (hierarchy) of such formations. Particular attention is paid to defining the categories of objects with regard to which international law prohibits the conduct of sabotage activities. In addition, based on the norms of international humanitarian law, a list of objects of the opposing parties that may lawfully be subjected to damage has been compiled.

Within the framework of the study, the organizational aspects and basic principles of conducting defensive combat by land forces units of certain states – specifically the Federal Republic of Germany and the United States of America – were analyzed. According to the military doctrines of these countries, the primary objective of defense is to disrupt the enemy's offensive operations. This is achieved by inflicting the maximum possible losses on enemy personnel and equipment, as well as by gaining time necessary for regrouping and concentrating one's own forces in a selected direction, which constitutes a prerequisite for a subsequent transition to offensive actions.

The conducted research includes a comprehensive analysis of international and national legislation regulating the use of sabotage and reconnaissance groups in armed conflicts, clarification of their hierarchical structure, and identification of objects that fall under international legal prohibitions regarding sabotage activities, as well as objects that may be lawfully damaged in accordance with the norms of international humanitarian law. Additionally, the organizational foundations of defensive combat operations carried out by land forces units of leading countries, in particular Germany and the United States, were examined, where the purpose of defense is to maximally exhaust the enemy's attacking forces and gain time for a counteroffensive. As a result, in order to enhance the readiness of units of the National Guard of Ukraine, indicators for identifying members of Russian sabotage and reconnaissance groups were systematized. These indicators include intelligence-gathering activities, destabilization through the disguise of criminal offenses as domestic incidents, and informational discrediting of state authorities among the population.

As part of the research, tactical techniques used for effective counteraction against sabotage and reconnaissance groups within a controlled border area were systematized and highlighted. Special attention was given to the analysis of experience gained by the security and defense forces of Ukraine in conducting counter-sabotage measures, particularly such a crucial element as ambush operations. Based on these findings, a model of sabotage protection was proposed for implementation in the educational process of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. This model envisages a comprehensive two-stage training system combining command-and-staff exercises with tactical and special training, as well as the practical involvement of cadets in tasks related to ensuring public security and public order in border settlements.

Keywords: *National Guard of Ukraine, sabotage and reconnaissance groups, armed conflicts, intelligence activities, tactical techniques, border area, sabotage protection, higher education institutions, command-and-staff exercises, tactical and special training, public security.*

Прозванюк Олександр Васильович – викладач кафедри забезпечення державної безпеки, Національна академія Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0009-6965-2836>